

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti**

**5711.01 – “İran dilləri” ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru
proqramı üzrə ixtisas imtahanı üçün**

PROQRAM

**Bakı Dövlət Universitetinin Şərşünaslıq fakültəsinin Elmi Şurasının qərarı ilə
təvsiyə edilmişdir.**

(2026-ci il 31 mart 5 sayılı protokol)

BAKİ – 2026

Tərtib edən: Cavanşir Nadir oğlu Məmmədzadə
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Elmi redaktor: Mehdi Davud oğlu Kazımov
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəyçilər: Nigar Məsud qızı Musayeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mehman Əliş oğlu Tarverdiyev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

İZAHAT VƏRƏQİ

Mövcud proqram 5718.01 – “İran dilləri” ixtisasında fəlsəfə doktorluğu proqramı üzrə doktorantların və dissertantların fars dili fənni üzrə bilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qədim tarixə və zəngin inkişaf yoluna malik olan fars dili İran İslam Respublikasının rəsmi dövlət dilidir. Hind-Avropa dilləri ailəsinin İran dilləri qrupuna daxil olan fars dili flektiv dildir. Fars dili X-XII əsrlərdən başlayaraq bu günə qədər Şərqi dünyasının elmi-mədəni həyatında müstəsna rol oynamış, böyük coğrafi ərazini əhatə edərək bir çox xalqların dillərinə öz təsirini göstərmişdir. X-XIII əsrlərdə islam Şərqi üçün fars dili ümumi bir dövlət və ədəbiyyat dili olmuşdur. Həmin dövrlərdə fars dili regionda XIII əsr Avropasındakı fransızca kimi yüksək mövqə tutmuşdur. Dünya ədəbiyyatının bir çox şah əsərlərinin yaradıldığı bu dilin tədqiqi bir sıra parametrlər, o cümlədən Şərqi, daha konkret Azərbaycanın klassik və orta əsrlər ədəbiyyatının, tarixi keçmişinin, mədəniyyət və incəsənət tarixinin araşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

PROQRAMIN MƏZMUNU

5718.01 – “İran dilləri” ixtisasında fəlsəfə doktorluğu proqramı üzrə doktorantların və dissertantların fars dili fənni üzrə bilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş proqram dilin fonetika, leksikologiya, morfologiya və sintaksis şöbələrinin əsas nəzəri məsələlərini əhatə edir. Bir sıra nəzəri mövzular həm ümumi dilçilik, həm də fars dilçiliyi müstəvisində təqdim edilmişdir. Proqramda müəyyən bölmələr üzrə nəzəri mövzular ardıcıl və sistemli şəkildə bir-biri ilə əlaqəli tərzdə verilmişdir.

Fars dili haqqında ümumi məlumat

İran dilləri arasında fars dilinin tutduğu yer. Fars dilinin tarixi inkişaf mərhələləri: qədim fars dili, orta fars dili, yeni fars dili. Yeni fars dilinin mərhələləri və başlıca xüsusiyyətləri. Müasir fars dilinin coğrafi, funksional, tipoloji və genealoji baxımdan təsnifi.

FONETİKA

Müasir fars dilinin fonem və qrafem sistemi. Danışıq səslərinin (fonemlərin) bölgüsü və səciyyəvi cəhətləri. Fars dilinin saitlər sistemi. Sait səslərin müxtəlif meyarlara əsasən bölgüsü. Diftonqların (cütavazlı səslərin) xüsusiyyətləri. Fars dilinin samitlər sistemi. Samit səslərin təsnifi.

Fars dilində əsas fonetik hadisə və qanunlar. Assimilyasiya (səs uyuşması), dissimilyasiya (səs əvəzlənməsi), metateza (səs yerdəyişməsi), eliziya (səs düşümü) və proteza (səs artımı) hadisələrinin başlıca cəhətləri.

Fars dilinin heca sistemi. Hecaların yaranmasında ümumi prinsip. Heca növləri. Heca quruluşları.

Fars dilində vurğu. Vurğunun xarakterik cəhətləri. Vurğunun növləri.

Fars dilində durğu işarələri və onların işlənmə xüsusiyyətləri.

LEKSİKOLOGİYA

Fars dilinin lüğət fondu və lüğət tərkibi. Müasir fars leksikologiyasının etimoloji aspekti. Fars dilinin lüğət tərkibinin inkişafının əsas istiqamətləri. Ümumiran fonduna aid sözlər. Xalis fars dilinə məxsus sözlər. Sözü mənəsi. Sözü leksik mənəsinin növləri. Sözü funksiyaları (nominativ, ekspressiv və s.). Söz və məfhum.

Fars dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsinin mənbələri və yolları. Fars dilində alınma sözlər. İslama qədər fars dilinə keçmiş alınma sözlər. İslam dövründə fars dilinə birbaşa və ərəb dili vasitəsilə daxil olmuş alınma sözlər (yunan mənşəli sözlər, latın, arami, hind və s. dillərdən alınmış sözlər).

Fars dilində ərəb alınmaları: daxil olmasını şərtləndirən başlıca amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, tematik səciyyəsi. Fars dilinin söz yaradıcılığında ərəb alınmalarının rolu. Ərəb mənşəli şəkilçilərin və söz əmələ gətirən vasitələrin (ərəb bablarının) fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində Azərbaycan-türk mənşəli sözlər: daxil olmasını şərtləndirən əsas amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, leksik-semantik səciyyəsi. Azərbaycan-türk mənşəli alınma sözlərin və qrammatik ünsürlərin fars dilində yeni sözlərin yaradılmasında iştirakı.

Fars dilində Avropa alınmaları: daxil olmasını şərtləndirən əsas amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, leksik-semantik xarakteristikası.

Fars dilində ingilis dilindən alınmış sözlər. Fars dilinin leksikasında ingilis alınmalarının yayıldığı sahələr. İngilis dilindən alınmış sözlərin və şəkilçilərin fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində fransız dilindən alınmış sözlər. Fransız sözlərinin fars dilinin lüğət tərkibində əhatə etdiyi sahələr. Fransız dilindən alınmış sözlərin və şəkilçilərin fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində rus dilindən alınmış sözlər.

Fars dilində alınma sözlərin dilin qanunlarına uyğunlaşması (adaptasiyası). Alınmaların uyğunlaşmasının əsas prinsipləri. Fars dilində alınmaların uyğunlaşmasının növləri (fonetik, qrafik və s.)

Müasir fars dilində söz yaradıcılığı prosesi. Dilin lüğət tərkibinin formalaşmasında söz yaradıcılığının rolu. Söz yaradıcılığının üsul və vasitələri. Şəkilçilər vasitəsilə söz yaradıcılığının spesifikasiyası. İsmi söz yaradıcılığı. Feili söz yaradıcılığı.

Söz yaradıcılığında transpozisiyanın rolu. Konversiyanın mahiyyəti. Müasir fars dilində konversiyanın əsas modelləri. Sözlərin birləşməsi vasitəsilə söz düzəldilməsinin xarakteristikası. Söz birləşmələrinin leksikləşməsinin səciyyəsi. Kopulyativlər və onların tipləri. Determinativlərin xüsusiyyətləri.

Fars dilində söz yaradıcılığında kalkalaşdırmanın (özününküləşdirmənin) rolu. Kalkalaşdırma prosesinin səciyyəsi. Fars dilində kalkalaşdırmanın mənbələri. Kalkaların quruluşca növləri.

Fars dilinin leksikasının formalaşmasında və inkişafında semantik amillərin rolu. Dilin lüğət tərkibindəki sözlərin məna qruplarına ayrılması. Fars dilində çoxmənalılıq (polisemiya) və onun başlıca cəhətləri. Çoxmənalılıq yaradan faktorlar. Çoxmənalılığın inkişafı və omonimlərin meydana gəlməsi. Fars dilində omonimlərin növləri. Leksik omonimlər, omofonlar (fonetik omonimlər), omoqraflar (qrafik omonimlər).

Fars dilində sinonimlər. Sinonimlərin xarakterik cəhətləri. Sinonimlərin növləri.

Fars dilində antonimlər. Antonimlərin xüsusiyyətləri. Antonimlərin növləri.

Fars dilinin lüğət tərkibindəki sözlərin üslubi layları. Terminlər. Fars dilinin termin fondunun təşəkkülü və inkişaf istiqamətləri. Termin yaradıcılığının xüsusiyyətləri. Termin yaradıcılığının mənbələri.

Ümumişlək sözlər. Ümumişlək sözlərin xarakteristikası.

Evfemizmlər. Disfemizmlər.

Rəsmi-işgüzar leksikanın səciyyəvi cəhətləri. Epistolıyar leksikanın xüsusiyyətləri. Bəlağətli leksika.

Müasir fars leksikasının sosiolinqvistik aspekti. Yazılı ədəbi dil və dialekt leksikasının qarşılıqlı əlaqəsi. Fars ədəbi dilinin ümumi mənzərəsi. Fars ədəbi dili ilə danışıq dilinin əlaqəsi. XIX əsrin ikinci yarısından, xüsusilə də XX əsrin əvvəllərindən fars ədəbi dilinin xəlqiləşməsi. Xəlqiləşmə prosesinin səciyyəvi cəhətləri. Bədii ədəbiyyatda, dövrü mətbuatda sadə xalq danışıq dilinin genişlənməsi. Fars ümumxalq danışıq dilinin təşəkkülü. Həmin prosesdə tanınmış İran şairlərinin və yazıçılarının rolu.

Fars ədəbi dili ilə dialektlərin sıx əlaqələnməsi üçün əlverişli zəminin yaranması. Fars ədəbi dili ilə Tehran dialektinin, o cümlədən digər şəhər və kənd şivələrinin qarşılıqlı təsiri. Fars ədəbi dilinin inkişafında dialektizmlərin rolu.

Müasir fars dilinin frazeologiyası. Frazeologizmlərin səciyyəvi cəhətləri. Fars dilinin frazeoloji fondu. Frazeoloji vahidlərin struktur-semantik növləri.

Fars dilində idiomlar və ideomatik ifadələr. İdiomların və ideomatik ifadələrin özünəməxsus xüsusiyyətləri. İdiomların quruluşu.

Leksikoqrafiya. Fars leksikoqrafiyasının tarixi inkişaf yolu. İranda lüğətçilik ənənələri. Fars dili lüğətlərinin növləri. Fars leksikoqrafiyası tarixində mühüm yer tutan əsas izahlı lüğətlərin səciyyəvi cəhətləri. Müasir dövəndə İranda lüğətçilik. Əsas izahlı lüğətlərin ümumi xarakteristikası. Fars dili izahlı lüğətlərinin leksikoqrafik xüsusiyyətləri: tərtib prinsipləri, leksik tərkibi, strukturu və s.

MORFOLOGİYA

İran dillərinin qrammatik quruluş modelləri. Fars dilinin qrammatik quruluşunun başlıca spesifikasiyası. Fars dilinin qrammatik quruluşunun xarakterik inkişafının və təşəkkülü prosesinin ümumi mənzərəsi.

Fars dilçiliyində söz anlayışı, sözün morfoloji quruluşu və meydana gəlmə üsulları. Sözlərin leksik və qrammatik qrupları. Fars dilçiliyində nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri.

Qrammatik məna və onun ifadə formaları. Fars dilində qrammatik kateqoriyalar. Ümumi (xəbərlik, kəmiyyət, mənsubiyyət və s.) və xüsusi (zaman, inkarlıq, təsirlik, növ, dərəcə və s.) qrammatik kateqoriyalar. Morfoloji kateqoriyalar.

Fars dilində qrammatik vasitələr və onların növləri (affikslər, daxili fleksiya, söz sırası, suppletivizm və s.).

Fars dilində **isim** və onun səciyyəvi cəhətləri. İsmın məna növləri. İsmın quruluşca növləri. İsmın qrammatik kateqoriyaları və onların ifadə vasitələri. İsmın kəmiyyət kateqoriyasının ifadə vasitələri. Ərəb dilinə məxsus cəmlənmə formaları. Fars dilində hal anlayışının ifadə

vasitələri. Qrammatik halların fars dilində ifadə üsulları. Konkret (məkani) halların fars dilində ifadə üsulları. Fars dilində ismin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik anlayışlarının ifadə vasitələri.

Fars dilində **sifət** və onun ümumi xarakteristikası. Sifətin leksik-semantik növləri. Sifətin quruluşca növləri. Fars dilində sifətin substantivləşməsi. Fars dilində sifətin adverbiallaşması. Fars dilində sifətin dərəcələri və onların ifadə formaları.

Fars dilində **say** və onun səciyyəvi cəhətləri. Sayın məna növləri. Miqdar saylarının növləri. Qeyri-müəyyənlik bildirən miqdar sayları. Kəsr sayları. Sıra sayları. Sayın quruluşca növləri. Fars dilində sayın substantivləşməsi.

Fars dilində **əvəzlik** və onun xüsusiyyətləri. Fars dilində əvəzliyin məna növləri: şəxs əvəzliləri, işarə əvəzliləri, sual əvəzliləri, qayıdış əvəzliləri, təyin əvəzliləri, inkar əvəzliləri, qeyri-müəyyənlik ifadə edən əvəzlilər, bitişən (enklitik) əvəzlilər.

Fars dilində **feil** və onun xarakterik cəhətləri. Feilin məna növləri. Feilin quruluşca növləri. Fars dilində feilin qrammatik kateqoriyaları.

Feilin təsir kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Təsirli və təsirsiz feillər. İkixarakterli feillər.

Feilin növ kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Məlum növ. Məchul növ. Qayıdış növ. Qarşılıq növ. İcbar növ. Şəxssiz növ.

Feilin inkarlıq kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Təsdiq və inkar feillər.

Feilin zaman kateqoriyası. Zaman anlayışı. Fars dilində feilin zamanları. Feilin keçmiş zamanı və onun xüsusiyyətləri. Keçmiş zaman formaları: şühudi keçmiş zaman (ماضی مطلق), bitməmiş keçmiş zaman (ماضی استمراری), nəqli keçmiş zaman (ماضی نقلی), uzaq keçmiş zaman (ماضی بعید), keçmiş zamanın davam forması (ماضی ملموس), davamedici nəqli keçmiş zaman (ماضی نقلی مستمر). Fars dilində indiki zaman (زمان حال) və onun səciyyəvi cəhətləri. İndiki zamanın davam forması (مضارع ملموس). Fars dilində qəti gələcək zaman (زمان آینده) və onun xüsusiyyətləri. Fars dilində qeyri-qəti gələcək zaman (زمان آینده ی غیر قطعی) və onun xüsusiyyətləri.

Feilin şəxs kateqoriyası. Fars dilində şəxs kateqoriyasının başlıca cəhətləri.

Feilin şəkil kateqoriyası. Feilin xəbər şəkli (وجه خبری) və onun spesifikası. Feilin əmr şəkli (وجه امری) və onun ifadə vasitələri. Feilin iltizam şəkli (وجه التزامی) və onun səciyyəvi cəhətləri. İltizam şəklinin indiki-gələcək (مضارع التزامی) və keçmiş zaman formaları (ماضی التزامی).

Feilin arzu şəkli (وجه آرزو) və onun ifadə üsulları. Feilin şərt şəkli (وجه شرطی) və onun ifadə vasitələri. Feilin vacib şəkli (وجه واجب) və onun ifadə yolları. Vacib şəklinin keçmiş zaman forması. Feilin bacarıq şəkli (وجه اقتداری) və onun ifadə üsulları.

Fars dilində feilin təsriflənməyən (şəxssiz) formaları. Fars dilində feili sifətin (صفت فعلی) başlıca xüsusiyyətləri. Feili sifətin zaman baxımından növləri: keçmiş zaman feili

sifətləri (صفت مفعولى), indiki zaman feili sifətləri (صفت فاعلى), gələcək zaman feili sifətləri (صفت فعلى آئنده). Qısa feili sifət və onun səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində feili bağlama (وجه وصفى) və onun xüsusiyyətləri.

Fars dilində məsdər (مصدر) və onun xüsusiyyətləri. Qısa məsdər (مصدر مرخم) və onun səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində **zərf** və onun xüsusiyyətləri. Zərfin quruluşca növləri. Zərfin mənaca növləri: tərz zərfləri, yer zərfləri, zaman zərfləri, miqdar zərfləri, səbəb zərfləri, inkar zərfləri, oxşarlıq bildirən zərflər. Zərflərin dərəcələnməsi.

Fars dilində **köməkçi nitq hissələri** və onların səciyyəvi cəhətləri. Fars dilində **qoşmaların** əsas xüsusiyyətləri. Qoşmaların quruluşca növləri. Qoşmaların mənaca növləri.

Fars dilində **bağlayıcıların** başlıca xüsusiyyətləri. Bağlayıcıların klassifikasiyası. Bağlayıcıların quruluşca növləri. Bağlayıcıların işlənmə xüsusiyyətinə görə təsnifi: tək işlənen və təkrar olunan bağlayıcılar. Bağlayıcıların mənşəyinə görə bölgüsü. Bağlayıcıların sintaktik vəzifəsinə görə növləri. Bağlayıcıların işlənmə yerinə görə qruplaşdırılması.

Fars dilində **ədat** və onun səciyyəsi. Ədatların inkişaf xüsusiyyətləri və mənşəyinə görə təsnifi. Ədatların mənaca növləri: qüvvətləndirici ədatlar, təsdiq ədatları, inkar ədatları, sual ədatları, işarə ədatları, təkid bildirən ədatlar, emosionallıq bildirən ədatlar və s.

Fars dilində **modal sözlər** və onların xüsusiyyətləri. Modal sözlərin mənşə baxımdan təsnifi. Modal sözlərin inkişaf xarakterinə görə bölgüsü. Modal sözlərin quruluşca növləri. Modal sözlərin mənaca növləri: yəqinlik bildirən modal sözlər, ehtimal bildirən modal sözlər, emosionallıq bildirən modal sözlər, nəticə bildirən modal sözlər və s.

Fars dilində **nida** və onun xüsusiyyətləri. Nidaların törəmə yolları. Nidaların inkişaf xüsusiyyətləri və etimoloji cəhətdən təsnifi. Nidaların quruluşca növləri. Nidaların mənaca bölgüsü.

SİNTAKSİS

Fars dilinin sintaktik quruluşunun səciyyəsi. Sintaktik vahidlər və onların xüsusiyyətləri. Sintaktik kateqoriyalar. Leksik-sintaktik kateqoriyalar. Funksional-sintaktik kateqoriyalar.

Fars dilində sintaktik əlaqələr. Sintaktik əlaqələrin mahiyyəti və növləri. Qrammatik mənə əlaqələri: predikativ əlaqə, atributiv əlaqə, obyekt əlaqəsi, relyativ əlaqə.

Tabesizlik və tabelilik əlaqəsi. Predikativ və qeyri-predikativ birləşmələr. Fars dilində tabelilik əlaqəsinin növləri. Yanaşma, uzlaşma və idarə əlaqələri.

Fars dilində söz birləşmələri. Söz birləşməsi və onun xüsusiyyətləri. Söz birləşmələrinin təsnifi və növləri. İsmi birləşmələr və onların xarakteristikası. İsmi birləşmələrin növləri. Feili birləşmələr və onların səciyyəvi cəhətləri. Feili birləşmələrin klassifikasiyası. Zərf birləşmələri.

Söz birləşmələrinin leksik-semantik cəhətdən bölgüsü. Sərbəst söz birləşmələrinin xüsusiyyətləri. Sabit birləşmələrinin xarakteristikası.

Söz birləşmələrinin quruluşuna görə təsnifi. Sadə və mürəkkəb söz birləşmələrinin səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində **cümlə** və onun səciyyəvi əlamətləri. Müxtəlif xassələrə görə cümlənin təsnifi. Cümlənin məqsəd və intonasiya nöqtə-yi nəzərindən növləri. Cümlənin quruluş baxımından bölgüsü. Cümləyə daxil olan və təktərkibli cümlələr. Modallıq baxımından cümlənin tipləri.

Fars dilində məqsəd və intonasiyaya görə cümlənin növləri. Nəqli cümlənin xarakteristikası. Nəqli cümlənin növləri. Sual cümləsi. Əmr cümləsi. Nida cümləsi.

Fars dilində sadə cümlənin üzvləri. Cümlənin baş üzvləri. Mübtədanın əsas xüsusiyyətləri. Mübtədanın ifadə vasitələri. Mübtədanın quruluşca növləri. Xəbərin səciyyəvi cəhətləri. İfadə vasitələrinə görə xəbərin təsnifi. Xəbərin quruluşca növləri.

Fars dilində cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri. Tamamlığın əsas xüsusiyyətləri. Tamamlığın ifadə vasitələri. Tamamlığın quruluşca növləri. Vasitəli və vasitəsiz tamamlıqlar. Təyinin səciyyəvi cəhətləri. Təyinin ifadə vasitələri. Təyinin quruluşca növləri.

Zərfliyin əsas xüsusiyyətləri. Zərfliyin quruluşca növləri. Zərfliyin məna növləri: tərz zərfliləri, zaman zərfliləri, yer zərfliləri, səbəb zərfliləri, məqsəd zərfliləri, kəmiyyət zərfliləri. Cümlənin determinant üzvləri.

Fars dilində əlavələr. Əlavələrin növləri. Cümlə üzvlərinin əlavəsi.

Fars dilində cümlədə **söz sırasının** spesifikasiyası. Söz sırasının başlıca vəzifələri. Obyektiv və subyektiv söz sırası. Dinamik söz sırası. Cümlənin qrammatik üzvlənməsi və onun səciyyəvi cəhətləri. Cümlənin aktual üzvlənməsi və onun əsas xüsusiyyətləri. Aktual üzvlənmənin ifadə üsulları və vasitələri.

Fars dilində **cümləyə daxil olan cümlələr** və onların səciyyəvi cəhətləri. Cümləyə daxil olan cümlələrin quruluşu. Təktərkibli cümlələr və onların xüsusiyyətləri. Təktərkibli cümlənin növləri: qeyri-müəyyən şəxslilik cümlələr, ümumi şəxslilik cümlələr, şəxssiz cümlələr, adlıq cümlələr. Təktərkibli cümlə növlərinin təsnifi: tipləri, quruluşu, funksiyası və s.

Fars dilində bütöv və yarımçıq cümlələr. Bütöv cümlələrin xarakteristikası. Bütöv cümlələrin quruluşu. Yarımçıq cümlənin növləri: kontekstual yarımçıq cümlələr və situativ yarımçıq cümlələr. Yarımçıq cümlələrin quruluşu.

Fars dilində üzvlənməyən cümlələr və onların xüsusiyyətləri. Üzvlənməyən cümlənin növləri: söz-cümlələr, vokativ cümlələr. Söz-cümlələrin səciyyəvi cəhətləri. Söz-cümlələrin məna növləri.

Fars dilində həmcins üzlü cümlələr. Cümlədə həmcinsliyin başlıca xüsusiyyətləri. Cümlə üzvlərinin həmcinsliyi. Həmcins mübtədalar, həmcins xəbərlər, həmcins tamamlıqlar, həmcins təyinlər, həmcins zərflilər.

Fars dilində qrammatik cəhətdən cümlə üzvləri ilə əlaqədar olmayan sözlər. Xitabın səciyyəvi cəhətləri. Xitabın quruluşu. Ara sözlər və onların xüsusiyyətləri. Ara sözlərin inkişaf xüsusiyyətləri və mənşəyinə görə təsnifi. Ara sözlərin məna növləri. Ara söz birləşmələri və onların spesifikasiyası. Ara cümlələr və onların əsas xüsusiyyətləri. Əlavə sözlər, əlavə söz birləşmələri və əlavə cümlələrin xarakteristikası. Əlavələrin xarakterinə görə təsnifi. Cümlə üzvlərinin əlavəsi. Əlavə cümlələrin quruluşu.

Fars dilində **mürəkkəb cümlə** və onun xüsusiyyətləri. Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Tabesiz mürəkkəb cümlənin səciyyəvi cəhətləri. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini əlaqələndirən vasitələrin təsnifi. Tabesiz mürəkkəb cümlədə formalaşan məna əlaqələri.

Tabeli mürəkkəb cümlə və onun xarakteristikası. Tabeli mürəkkəb cümlələrin quruluşu. Baş və budaq cümləni əlaqələndirən vasitələr. Budaq cümlənin növləri və onların səciyyəvi xüsusiyyətləri. Mübtəda budaq cümləsi. Xəbər budaq cümləsi. Tamamlıq budaq cümləsi. Təyin budaq cümləsi.

Zərflilik budaq cümlələri: Zaman budaq cümləsi. Tərz budaq cümləsi. Yer budaq cümləsi. Dərəcə budaq cümləsi. Kəmiyyət budaq cümləsi. Səbəb budaq cümləsi. Məqsəd budaq cümləsi. Şərt budaq cümləsi. Güzəşt budaq cümləsi. Nəticə budaq cümləsi.

Fars dilində qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələrin növləri.

Fars dilində vasitəsiz və vasitəli nitq.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində:

1. Azəri Ə. Fars dili, Bakı, 1952.
2. Qolkarzada Ə. Fars xəttinin gözəl yazılış qaydaları, Bakı, 196.
3. Darabadi Q. Kalliqrafiya, Bakı, 1953.
4. Ələsgərova T. Fars dilində Sözdüzəldici omomorfemlər, Bakı, 1972.

- 5.Əlizadə H. Fars dilində ərəb ünsürləri, Bakı, 1969.
- 6.Əlizadə H, Hatəmi N. Fars dili, Azərneşr, 1961.
- 7.Zərinzadə H. Fars dilində Azərbaycan sözləri, Bakı, 1962.
- 8.Mahmudov H. Fars dilində sadə cümlə sintaksisi, Bakı, 1975.
- 9.Mahmudova L. Fars dili, Bakı, 2017.
- 10.Rüstəмова T. Fars dili, Bakı, 2004.
- 11.Rüstəмова T. Fars dilində feli sifət və feli sifət tərkibləri, Bakı, 1977.
- 12.Rüstəмова T., Mahmudov H. Fars dili, 1998.
- 13.Sadiqova C., Ələsgərova T. Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri, Bakı, 1970.
- 14.Sadiqova C. Fars dilində şəxs əvəzliləri, Bakı, 1963.
- 15.Sultanov R. Sədi yaradıcılığında Gülüstən, Bakı 1961.
- 16.Sultanov R. Tusinin leksik nəzəriyyəsi, Yaxın və Şərğ xalqları dillərinin leksikologoyası, Bakı,1983.
- 17.Sultanov R. Müasir fars dili proqramı, Bakı, 1968.
- 18.Sultanov R. Fars dilinin tədrisi metodikas, Bakı,1973.
19. Hatəmi N. Fars danışiq dili, Bakı, 1965.
- 20.Hatəmi N. Fars dili, Bakı, 1986.
- 21.Hatəmi N. Fars dili, Bakı, 1992.
- 22.Şəfai Ə., Mahmudov H. Fars dili, Bakı, 1966.
23. Şəfai Ə., Zülfüqarova F. Farsca-Azərbaycanca idiomatik ifadələr lüğəti, Bakı, 1978.
24. Şəfai Ə., Rüstəмова T., Ələkbərova A., Zülfüqarova F. Fars dilinin morfologiyası, Bakı, 1982.
25. Şirəliyev Ş. Fars dilində texniki mətnlər üzrə oxu kitabları, Bakı 1976.
26. Şirəliyev Ş. Müasir fars dilində modal, ara söz və söz birləşmələri, Bakı, 1976.

Rus dilində:

- 27.Азери А. И. Учебник персидского языка, Азербешр, 1940.

28. Алиев Г. Г. Язык современной иранской прессы, Тбилиси, 1948.
29. Алиев Г. М., Пейсиков Л.С. Учебник персидского языка, Москва, 1953.
30. Арендс А.К. Краткий синтаксис персидского литературного языка, Москва, 1941.
31. Асади А.Г. Образцы современной персидской прозы, Москва, 1957.
32. Бертельс Е.Г. Грамматика персидского языка, Л., 1926.
33. Бертельс Е.Г. Учебник персидского языка, Л., 1932.
34. Жирков Л. Персидский язык, Москва, 1937.
35. Основы иранского языкознания. Древнеиранские языки, Москва, 1979.
36. Основы языкознания. Среднеиранские языки, Москва, 1981.
37. Основы иранского языкознания. Новоиранские языки, Москва, 1982.
38. Пейсиков Л.С. Синтаксис современного персидского литературного языка, Москва, 1960
39. Пейсиков Л.С. Вопросы синтаксиса персидского литературного языка, Москва, 1959.
40. Пейсиков Л.С. Тегеранский диалект, Москва, 1960.
41. Рубинчик Ю.А. Современный персидский язык, Москва, 1960.
42. Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского языка, Москва, 2000.

Fars dilində:

43. برناك علی، دستور زبان فارسی، تهران، ۱۳۳۵.
44. بهار محمد تقی، سبکشناسی، جلد اول، دوم، سوم، تهران، ۱۳۹.
45. حبیب میرزا، دبستان فارسی، استانبول، ۱۳۵۸.
46. خانلری پرویز، تاریخ زبان فارسی، تهران، ۱۳۲۹.
47. ۱۳۹۳ خانلری پرویز، تاریخ زبان فارسی، جلد اول و دوم تهران،
48. خیامپو، دستور زبان فارسی، تهران، ۱۳۷۳.
49. ذو النور، دستور پارسی، تهران، ۱۳۳۷.
50. شریعت محمد جواد، دستور زبان فارسی، اصفهان، ۱۳۳۷.
51. شفایابی احمد، مبانی صرف و نحو زبان فارسی، تهران، ۱۳۳۳.

52. فرشیدورد خسرو، دسنور امروز، تهران، ۱۳۳۳

53. فرشیدورد خسرو، جمله و تحول آن در زبان فارسی، تهران، ۱۳۲۷

54. تهران، ۱۳۷۵ فرشیدورد خسرو گفتار هایی در باره دستور زبان فارسی ،

55. مشکور محمد جواد، دستورنامه در صرف و نحو زبان فارسی، تهران، ۱۳۷۸

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti

**5711.01 – “İran dilləri” ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru proqramı əsasında ixtisas
imtahanı üçün fars dili fənnindən suallar:**

1. Fars dilinin danışiq səsləri
2. Fars dilində fonetik hadisə və qanunlar
3. Fars dilinin heca sistemi
4. Fars dilində vurğu
5. Fars dilinin lüğət tərkibinin inkişafının əsas istiqamətləri
6. Fars dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsinin mənbələri və yolları
7. Fars dilində alınma sözlərin təsnifi
8. Fars dilinin söz yaradıcılığında ərəb alınmalarının rolu
9. Fars dilində Azərbaycan-türk mənşəli sözlər
10. Fars dilində ingilis dilindən alınmış sözlər
11. Fars dilində fransız dilindən alınmış sözlər
12. Fars dilində söz yaradıcılığında kalkalaşdırma prosesinin səciyyəsi
13. Fars dilində söz yaradıcılığının üsul və vasitələri
14. Fars dilində ismi və feili söz yaradıcılığı
15. Müasir fars dilində konversiyanın əsas modelləri
16. Fars dilində kopulyativlər və onların tipləri
17. Fars dilində söz birləşmələrinin leksikləşməsinin səciyyəsi
18. Fars dilində çoxmənalılıq və onun başlıca cəhətləri
19. Fars dilində omonimlərin növləri
20. Fars dilində sinonimlər
21. Fars dilində antonimlər
22. Fars dilində termin yaradıcılığının xüsusiyyətləri

23. Fars dilində rəsmi-işgüzar leksikanın səciyyəvi cəhətləri
24. Fars dilində epistolyar leksikanın xüsusiyyətləri
25. Fars ədəbi dilinin inkişafında dialektizmlərin rolu
26. Fars dilində frazeoloji vahidlərin struktur-semantik növləri
27. Fars dilində idiomların və ideomatik ifadələrin əsas xüsusiyyətləri
28. Fars dili izahlı lüğətlərinin leksikoqrafik xüsusiyyətləri
29. Fars leksikoqrafiyasının inkişaf tarixi
30. Fars dilində ümumi qrammatik kateqoriyalar
31. Fars dilində xüsusi qrammatik kateqoriyalar
32. Fars dilində qrammatik vasitələr və onların növləri
33. Fars dilində ismin qrammatik kateqoriyaları və onların ifadə vasitələri
34. Fars dilində hal anlayışının ifadə vasitələri
35. Qrammatik halların fars dilində ifadə üsulları
36. Konkret halların fars dilində ifadə üsulları
37. Fars dilində ismin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik anlayışlarının ifadə vasitələri
38. Fars dilində sifət və onun ümumi xarakteristikası
39. Fars dilində say və onun səciyyəvi cəhətləri
40. Fars dilində əvəzlik və onun xüsusiyyətləri
41. Fars dilində feil və onun xarakterik cəhətləri
42. Fars dilində feilin təsir kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri
43. Fars dilində feilin növ kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri
44. Fars dilində feilin zaman kateqoriyası
45. Fars dilində feilin şəkil kateqoriyası
46. Fars dilində feilin təsriflənməyən formalarının səciyyəvi cəhətləri
47. Fars dilində zərf və onun xüsusiyyətləri
48. Fars dilində qoşmaların əsas xüsusiyyətləri
49. Fars dilində bağlayıcıların başlıca xüsusiyyətləri
50. Fars dilində ədat və onun səciyyəsi
51. Fars dilində modal sözlər və onların xüsusiyyətləri
52. Fars dilində sintaktik əlaqələrin xarakteristikası

53. Fars dilində söz birləşmələrinin təsnifi və növləri
54. Fars dilində cümlə və onun səciyyəvi əlamətləri
55. Fars dilində məqsəd və intonasiyaya görə cümlənin növləri
56. Fars dilində cümlənin baş üzvləri və onların xüsusiyyətləri
57. Fars dilində tamamlıq
58. Fars dilində təyin
59. Fars dilində zərflik
60. Fars dilində cümlədə söz sırasının spesifikasiyası
61. Fars dilində cümlənin aktual üzvlənməsi
62. Fars dilində cümlə birləşmələri
63. Fars dilində təktərkibli cümlələr
64. Fars dilində cümlə üzvlərinin həmcinsliyi
65. Fars dilində ara sözlər, ara söz birləşmələri və ara cümlələr
66. Fars dilində əlavə sözlər, əlavə söz birləşmələri və əlavə cümlələr
67. Fars dilində tabesiz mürəkkəb cümlə
68. Fars dilində mübtəda budaq cümləsi
69. Fars dilində tamamlıq budaq cümləsi
70. Fars dilində səbəb budaq cümləsi
71. Fars dilində məqsəd budaq cümləsi
72. Fars dilində güzəşt budaq cümləsi
73. Fars dilində nəticə budaq cümləsi
74. Fars dilində şərt budaq cümləsi
75. Fars dilində qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr

